

Kritika

Božidar Jakac: Odmevi Rdeče Zemlje. Po pismih iz Amerike priredil Miran Jarc. V dveh zvezkih. S slikami opremil Božidar Jakac. 1932. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Zgodaj leta 1930. sem bil v New Yorku, kamor sem se vrnil prejšnje leto iz Kalifornije. Nekega dne sem prejel razglednico iz Hollywooda, naslovljeno na moje prejšnje bivališče in iz San Pedra odposlano na moj novi naslov. Napisana je bila v slovenščini in podpisana „Božidar Jakac“, z imenom, ki mi je bilo tedaj neznano (takrat namreč nisem imel skoro nobenih stikov z našimi priseljenci).

Kakor se spominjam, mi je Jakac pisal, da bi me bil rad spoznal. Zdi se mi, da sem mu odgovoril iz New Yorka, potem nisem več slišal o njem.

Ko sem se zadnje pomladi vrnil v Slovenijo, sem srečal Jakca v Ljubljani. Peljal me je v svojo delavnico, mi pokazal svoje slike in omenil, da piše knjigo o Ameriki s sodelovanjem Mirana Jarca, s katerim sem se tudi takrat seznanil.

Od takrat je preteklo osem mesecev. In sedaj, ko potujem križem po Jugoslaviji in zbiram gradivo za knjigo o Jugoslaviji, ki bo izšla v Združenih državah in na Angleškem, prejmem v oceno knjigo v dveh zvezkih, naslovljeno „Odmevi rdeče zemlje“. Prehlajen ležim v nekem belgrajskem hotelu in začnem obračati list za listom v tej knjigi. Na vsaki drugi strani slika. Slike iz Amerike, nekatere med njimi zelo dobre. Prizori iz New Yorka, Clevelanda, Chicaga, z Zapada, iz San Francisca, z obale Monterey, iz Los Angelesa itd. Kraji in mesta, ki jih zvečine poznam najbrže mnogo bolje, kakor jih je mogel spoznati Jakac v kratkem času, ki ga je prebil v Združenih državah... Obračam list za listom in gledam slike in zgodi se nekaj čudnega. Močno čuvstvo me prevzame in priznati moram, da je to čuvstvo domotožje... domotožje po Ameriki.

Draga mi je Slovenija in večina drugih krajev v Jugoslaviji, toda Amerika je nekako moja prava domovina, saj sem doslej preživel v Ameriki najboljša leta svojega življenja in je tam osredotočeno vse moje glavno zanimanje. In potem dojem tudi vso važnost Amerike. Karkoli se zgodi v Sloveniji ali v Jugoslaviji, ne bo imelo nikakega vpliva na Ameriko, vsaj ne v globljem smislu; z druge strani pa je Ameriki sojeno, da bo močno vplivala ne samo na Jugoslavijo, marveč na vso Evropo in na ves ostali svet.

Ogledujem si Jakčeve slike. Očividno jih ni risal ali slikal s kakršnimkoli občutkom intimnosti, razumevanja ali ljubezni za naslikane in narisane prizore. Skoro bi dejal, da jih je slikal oziroma risal z nekim občutkom začudenja, spoštovanja in bojazni. Tujec je bil v Ameriki. Ni spadal tjakaj, ni bil tam doma. Vendar je tudi tako upodobil mnogo lepote, sile in krasote te celine od New Yorka do obale Tihega Oceana.

Potem začnem brati besedilo, ki ga je Jarc priredil po Jakčevih pismih. Berem o Jakčevi vožnji na ladji „Vulcania“ in o njegovem prihodu v Ameriko. O prvih vtisih, ki jih je napravila nanj Amerika. „Te k nebu kipeče koničaste stavbe, kakšna fantastika! Prava moderna romantika. Sanjsko čudaška pravljličnost. Zamolklo tuljenje siren je odmevalo vse povsod; skozi vijuganje vreščanj in zateglih

piskov so brodili črni in rdeči brodovi. Skozi pritajeno sončavo, dim in meglo so rasli vedno više ogromni molčeči stvori donebnikov ... Kako samotno. Vsepovsod občutek težkega železja ... Vse kakor izklesano, ostro, brezčutno ... Okna, okna, okna ... Morja luči, barv, valovanje množic, avtomobilov, drdranje vlakov po (nadcestnih) galerijah in pod zemljo, element tehnike, ples najdivjejših sanj sredi žive resničnosti ... Prvi vtis je tako močan, da ne najdem zanj izraza. Brezmejnost, razvratnost, blazna brzina. Kamorkoli pogledaš: ogromnost, širjava, demonski tempo, obrazov ne ločiš, oblike se pretvarjajo v zvoke, v klice, v piskanje, ropotanje, drdranje, da oglušavaš. Obenem pa čutiš, da ima ves ta dozdevni kaos silno zakonitost. Vozni red in ura sta nevidna gospodarja temu kipenju množic, vozil, stavb ... Pa najsi je gneča še tako tesna ... sredi tega vrvenja in kipenja doživiš občutek trpke osamelosti ... "Vse to je do neke stopnje docela resnično, toda samo do neke stopnje in z zrelišča nekoga, ki pride prvič v New York iz krajev, ki so od New Yorka tako silno različni kakor Novo mesto ali Ljubljana. S tem ne trdim, da so Jakčeva opazovanja površna. O površnosti ne more biti govora. Vedno, v pričetku knjige in pozneje, sluti intuitivno, da se za vsem, kar vidi, skriva še nekaj drugega, vendar kot tujec, kot inozemec, kot človek brez potrebnega zgodovinskega razgleda ne more prodreti do globlin Amerike in ameriškega življenja. Ne, on ne vidi Amerike površno, toda vidi jo samo deloma, njeno površino ... Ne gleda je kot mislec, sociolog ali filozof, marveč kot slikar, ki ga v prvi vrsti zanimajo barve in črte in oblike, kar je povsem razumljivo in naravno.

Jakac trdi, da ni čuvstvenosti v Ameriki. Prav bi imel, če bi dodal „na prvi pogled“. Podtalno je zakrita v dušah mož in ženah neskončno čuvstvenosti in tudi pravega čuvstva. Pravi, da v New Yorku ni kulture in tradicije. Prvi pogled je morda res tak; v resnici pa ima New York tradicijo in veliko kulturo, ki je pristno newyorška. V Ameriki procvitata danes umetnost in literatura (in sta procvitali leta 1930., ko je bil v Ameriki g. Jakac), ki sta pristno ameriški in prav tako krepki in učinkoviti kakor katerakoli stvaritev v Evropi. V New Yorku ni pomanjkanja razumnih, vnetih in dinamičnih ljudi. Povsod jih najdeš, v vsakem poklicu naletiš nanje: a da jih človek spozna, je treba živeti v New Yorku leta in leta, ne pa samo teden ali mesec dni. Potem šele človek lahko zaživi v New Yorku prav tako zadovoljivo, intimno osebno življenje kakor v Ljubljani ... morda celo še zadovoljivejše in intimno osebnejše nego v Ljubljani.

Vse to pa naj seveda ne velja kot kritika. V celoti je knjiga zadovoljiva. Dobra knjiga je, Jakac in Jac sta zaslužila vso pohvalo; čitajočemu slovenskemu občinstvu moram le čestitati, da je dobilo to zanimivo knjigo. Slike so, kakor sem že povedal, dobre; v kolikor sem upravičen soditi o slovenskem jeziku, bi dejal, da je dober tudi jezik. Tu in tam je sicer v knjigi nekaj malega nepravilnih, površnih opazovanj, ki pa niso bistvene in jih je pripisovati na rovaš Jakčeve zelenčevske samozavestnosti in njegovega nepoznanja jezika, ki ga je oviralo, da ni mogel globlje prodreti v razumevanje Amerike.

Pomanjkanje časa mi ne dovoljuje, da bi spregovoril o knjigi na dolgo in v podrobnosti, kar bi knjiga zaslužila. Že prav proti koncu knjige pa stoje besede, zaradi katerih bi se z Jakcem vseeno rad malo natančneje pogovoril. Zopet ga vidimo na ladji, ko zapuša Ameriko in se vrača domov. „Odhajam. Kako se vračam, čemu sem potoval? Ni več vprašanje. Hotel sem videti tujino, tisto najbolj jekleno in daljno tujino, da bi čisteje začul pesem svoje duše v sozvočju s slovenskim življenjem, da bi ob svoji uri nekoč ves sam svoj, ves iz tiste svete zemlje, ki me je rodila, dovršil najvišji izraz svojega gledanja na svet in bi bila iz tega gledanja podoba vse bolesti in bridkosti, vse čudeče se radosti, ki prešinja, vznemirja in

dviga človeka, kakršnega je oblikovala deželica, na kateri bivajo Slovenci... In vračam se s... spoznanjem, da se moramo odvrniti od zapadnjaštva, ki je naša sodobna bolezen. Naj se pismouki, ki jih je okužil veter zapadnih vele mest, predajajo strupu vseh patologij in intelektualnih akrobatstev, mi ne potrebujemo ameri čanstva, mi ne potrebujemo babilonskih stolpov vele mestne civilizacije, ne v življenju, ne v umetnosti."

Iz teh besed sklepam, da je Amerika Jakca prestrašila... prestrašila pa ga je, ker o njej nič ne ve in jo je zato gledal brez razumevanja. In še to sklepam, da je Jakac provincialna, podeželska duša, to se pravi: konservativec. In kakor vsi konservativci v tem razdobju svetovne zgodovine, ki se od leta do leta razvija z vedno večjo naglico in brzino brez ozira, kaj bo na to porekla Slovenija, se je tudi Jakac zagledal in zaprl sam vase, je postal introvertist, kakor temu pravijo psihologi. Zlezel je sam vase. Rad bi potegnil ograjo okoli Slovenije. Proč z zapadnjaštvom! Pustite, da ostanemo, kar smo. Boljši smo od kogarkoli drugega. Pustite nas, da ostanemo, kar smo bili pred petsto leti. Doli z amerikanizmom! Doli z vsem, kar je drugačno od nas.

Zame je vse to zelo žalostno... kajti to pomeni smrt. Zagledanost v samega sebe pomeni samouničenje. Jaz pa hočem, da Slovenija živi in napreduje.

Slovenija, uboga, mala, lepa Slovenija se ne more upreti zapadnjaštvu na pohodu. Zapadnjaštvo je zgodovinska svetovna sila, gospod Jakac. Slovenija, Jugoslavija je ne moreta ustaviti. Če se ji bosta upirali in jo pobijali, ju bo podrla in uničila. Osvojil si ju bo tuj kapitalizem. Pravzaprav sta že plen tujega kapitalizma, o katerem sicer lahko trdite, da je del zapadnjaštva, a ne docela upravičeno. Zapadnjaštvo se spreminja. Ameri čanstvo se spreminja. Zapadnjaštvo se je premaknilo proti vzhodu. Prišlo bo semkaj, tudi če bi moralo uničiti slovenstvo — in uničilo bo slovenstvo, če se mu bo slovenstvo poskušalo postaviti po robu. Če naj se slovenstvo reši, se mora iz lastne zamaknjenosti razgledati krog sebe; udejstvovati se mora začeti od samega sebe navzven, doprinesiti k zapadnjaštvu, pridružiti se spreminjajočemu se zapadnjaštvu... pogledati bodočnosti pogumno v obraz.

Louis Adamič.

(Prevedel S. Leben.)

Miško Kranjec: Življenje. Povest. Krekova knjižnica. Izdala Delavska založba v Ljubljani 1932. Strani 215.

„Življenje“ je po svoji strukturi zelo preprosta povest brez napetosti in brez zapletov, zgodba kmetiške rodbine, ki vsebuje prav za prav samo važen trenutek v njeni zgodovini: vrnitev odtujenih otrok na dom in nov razhod, ki je v zvezi z večjimi preokreti v usodi nekaterih domačinov. Rodbino tvorijo oče in pet otrok. Dva od teh sta po svojih značajih in po pisateljevem odnosu do njiju manj važna, skoraj nepotrebna; malodane vso povest izpolnjuje življenje ostalih treh in očeta. Življenje teh štirih ljudi je osredje povesti in — takoj bodi pristavljeno — dokaj neenotno, v zgradbi šibko osredje brez krepke strnjivosti v celoto. Te usode so samo naravno zvrščene in pripovedovane druga poleg druge, niso pa umetno spojene v organizem, ki ga ne bi bilo moči deliti. Zato je docela dopustno in mogoče posamezne osebe te knjige in njihove zgodbe razmotrivati ločeno, kajti v celoti niso samo fabulistično oddeljene, marveč se tudi precej razlikujejo po svoji pomembnosti za vsebino, kakor kajpada tudi po umetniški uspelosti.

Osrednja oseba in usoda povesti je poleg vase zaprtega in neaktivnega očeta „najstarejši“ te družine, bivši vojak, vojni ujetnik na Ruskem, nato brezdomec in potujoč muzikant. Glavna žila vsega dela struji skozi notranji preokret, ki privede

tega izrivanega človeka nazaj k zemlji in k delu na nji, problem in proces, ki sta Miška Kranjca zanimala že v 'Težakih', kajpada v drugačnem človeku in tudi z drugim zaključkom. Zgodbo najstarejšega je v 'Življenju' spočetka oblikoval preširoko in brezskrbno, premalo z mislijo na končni preobrat, ki je zdaj nepripravljen in malo prepričevalen. Iz tega razloga si je mladi pisatelj, ki sicer tako osupljivo in okrutno trezno gleda človeka, zlasti kmeta, moral pomagati s sentimentalnimi ali vsaj romantičnimi sredstvi, ki pa so vendarle nekoliko opravičljiva spričo njegovega nenavadno subtilnega čuvstva za naravo in zemljo. Nadaljna stvar pa je ta, da je hotel v tega svojega junaka natrpati več reči, kot jih je mogel strniti v tako enoto, da bi bile vse izraz ene same in plastične osebnosti. Vse to je krivo, da je njegov 'najstarejši' človek brez določne izrazitosti, da je čisto samo govorec za avtorjeve misli in da učinkuje njegova vrnitev k zemlji bolj knjižno kot življenjsko.

Druga vidna oseba povesti je starejša od obeh sester, ki se vrne domov kot vdova s hčerjo in ki se doma trezno in razsodno omoži, ne s svojim nekdanjim nasilnim ljubljencem, temveč s starim, bogatim in baje nekoliko čudaškim kmetom iz bližnje vasi. Ta ženska ustvarja s svojim docela preprostim in enakomernim značajem in s svojo tiho usodo kvečjemu priložnost za popise vaškega življenja, ne prinaša pa v žitje domače hiše nobenega novega dogodka in niti ne novih odnosov med njene prebivalce. Njena pojava je samo sredstvo za širši razmah fabule in ker je vsa njena zgodba naravna, resnična in uvrščena v takó in takó zelo ohlapno zgrajeno celoto, tvori v nji sprejemljiv sestavni del.

Najmarkantnejša oseba v rodбини in knjigi je „najmlajši“, sanjač in tatič. To je odločno in sugestivno očrtan lik upornega, neznansko samostojnega in ponosnega fanta, ki komaj dorašča v mladeniča. Njegova mračna osamljenost, zatrta nežnost, preganjana nezaupljivost in volja, prebiti se za vsako ceno skozi svet, katerega od nekdanj občuti kot sovražnega, — so pogodene s prijemi velike plastike in učinkujejo v svoji resničnosti pretresljivo. Med tem kompliciranim otrokom in trdim, poštenim, preprostim in kvečjemu starčevsko razdražljivim očetom, ki pa ni črtan dovolj jasno in dosledno, se vrši silovita drama, polna mučne in nedobre napetosti in zamolčanega, iz zadušene ljubezni izvirajočega sovraštva, ki se zdaj pa zdaj izbruha v okrutnih spopadih. V enem izmed njih je stari sinu izbil oko, v drugem namerava enookemu 'izpustiti' še drugo. Siloviti prizori, strašna mladost tega po poli še otroka, ki ga je svet nekoč vedi Bog s čim odbil od ljudi in ga morda za vselej pohabil s sovraštvom in čuvstvom izobčenosti.

Očetova podoba ima najdoločnejši značaj ravno v razmerju do tega sina, do čim se do drugih otrok kaže v ne prav jasnih in določenih čuvstvih, v neki ne čisto opredeljeni nejevolji, užaljenosti, sovražnosti, v katerih se taji bolečina nad njihovo odtujenostjo in poleg obsojanja brezdomskega življenja, ki ga kmet nikoli ne razume, tudi srd človeka, ki je vse življenje gradil dom, za katerega na koncu njegovih dni nihče ne mara, in pa še večna nezadovoljnost umikajočega se življenja nad življenjem, ki prihaja. V smislu tega zadnjega čuvstva razlaga nekoč najstarejši tudi bistvo boja med enookim in očetom, češ: „tako padajo očetje in zmagujejo otroci“. Škoda, da so ostale vse te čuvstvene komponente, zlasti zadnja, bodisi v odnosih med domačini, bodisi v očetovem liku samem, premalo izčrpane in premalo dvignjene v zavedno jasnost. Kajti lahko bi bile ustvarile povesti tisto potrebno trdno središče, ki ga zdaj nima.

Poleg te družine Hozjanovih je med mnogimi bežno pojavljajočimi se in zdaj pa zdaj zelo plastično skiciranimi stranskimi osebami omembe vredna družina muzikantov, ki je Kranjcu očitno pri srcu in ki jo je mimogrede kratko opisal že v

črtici „Akacije cveto“ (MP. II. št. 7a): cingolaš, kontraš, basist, flavtist in drugi vijo-
linist ali cigan. Zanimive, slikovite, in v naši literaturi docela nove figure, kakor je
prav za prav novo vse to že tolikokrat opisovano podeželsko in vaško življenje, ki
ga Miško Kranjec nanovo odkriva v svojih povestih, črticah in novelah, zakaj morda
govori on prvi v vsem našem pripovedništvu o kmetu in njegovem žitju docela po-
učeno in odkrito, brez moralističnega ali kakršnegakoli drugačnega idealiziranja in
prikrajanja. V tem neposrednem in naivno nepotvorjenem smislu za življenje, ka-
kršno je v svoji goli resničnosti, in v zanesljivem in izčrpnem poznanju svojega
sveta je tudi poglavitna vrednost pričujoče njegove knjige, tega prvega njegovega
dela s skoraj romanskim obsegom, ki drugače ni prav uspelo ne v kompoziciji ne v
risbi poglavitnih značajev.

„Življenje“ je splošno, zlasti pa v gradnji tudi slabše dovršeno kakor „Težaki“,
ki so pisateljeva prva stvar srednjega obsega. Že v nedavni kritiki o teh sem opo-
zoril, da Kranjec nekoliko šibko in s težavo organizira življenjske gmote okoli
središča, vendar je tam še pokazal neko rahlo, a vendar organsko gradnjo, o ka-
teri sem trdil, da vsebuje možnosti za široke, dasi ne prav čvrsto strnjene epske
koncepte. Zlasti pa presegajo „Težaki“ pričujočo knjigo jezikovno, dasi prinaša ta
v svojem jezikovno nevarno pomanjkljivem besedilu precejšnje število zanimivih
in lepih prekmurskih provincializmov.

Vendar je Kranjec z „Življenjem“ ustvaril obsežen tekst, ki je navzlic vsem
nedostatom pripovedovan naravno, živo in s tistim posebnim prijemom, ki dela
življenje dobrih povesti nazorno in slično živi resničnosti ali vsaj spominu nanjo.
Iz te ustvarjene, četudi slabo povezane resničnosti, ki je obtežena tudi z marsi-
kakim ponavljanjem, izstopa zlasti mogočno sugestivna, grozeča oseba enooka ta-
tiča, ki je ni mogoče pozabiti. Prav tako vsebuje „Življenje“ mnogo prizorov iz na-
rave, ki niso samo polni intimne in nenavadne vednosti o njenem življenju, marveč
tudi osvajajo s svojo sočno poetičnostjo. V tekst je pisatelj uvrstil tudi nekaj raz-
mišljujočih pogovorov in samogovorov, ki z veliko svobodo in odkritostjo izpove-
dujejo — kajti govori jih „najstarejši“, njegov glasnik, — nekatere v tem času zelo
nepopularne misli o življenju, o vojni in miru, o osebnosti in kolektivu, o ljudeh
zemlje in otrocih sveta, o nemiru današnjega sveta in o edinem in neizpremenljivi-
vem zakonu in smislu življenja, ki je: delo na zemlji in večni počitek v nji. Ta
razmišljanja kažejo v prvih velikih obrisih obzorje Kranjčevega miselnega sveta,
ki je nedvomno v živem stiku s problematiko današnjih dni, in pa naravo njegove
umske osebnosti, ki se mi dozdeva pogumno svobodna in samostojna. Vendar živi ta
zavedno izpovedana miselnost že čisto svoje življenje in še ni prešla v duha
Kranjčeve pisateljske fantazije.

To so poglavitne lastnosti te knjige, ki — kakor rečeno — v celoti ni prav
uspela; zelo mlada je in morda tudi zelo naglo napisana, a vendar zanimiva in
obetajoča knjiga, ki ji predvsem manjka organske osredotočenosti in obvladane ter
zavedne izvedbe le slutnjema naznačenih in načetih stvari v človeškem življenju,
izvedbe, ki bi vsa izhajala in bila odmerjena iz ene jasne in določene zamisli. Ta
pa lahko nastane iz nekoliko bolj zavednega ter predelanega in ne tako zgolj
instinktivnega razgleda po svetu, kakor je ta, iz katerega se mi zdi, da se je spočelo
„Življenje“.

Josip Vidmar.

Miran Jarc: Novo mesto. Roman. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1932.
Strani 183.

Osnovni in odločilni nedostatek tega dela, ki ga Jarc imenuje roman in ki pri-
poveduje o medvojnem življenju nekaterih novomeških dijakov (ali je torej na-

slov „Novo mesto“ utemeljen?), je ta, da Jarčevi malce gizdavo moderni prozi manjka poglavitne pripovedniške vrline — nazornosti. Njegovo pripovedovanje je razumljivo in se giblje glede stvarnosti v naravnih mejah, toda življenje, o katerem govori z resno artistično voljo, obtiči in zamre bralcu nekako v razumu in zavesti, s katerima ga spremlja, in ne prodre po neznanih pretokih, ki omogočajo umetniško podoživljanje, v fantazijo in iz te v emocijo. Zato ne vznemirja dremajočih temeljnih plasti tvoje narave, marveč ti ostane v tem, kar je prav za prav eden izmed velikih smislov umetnosti, brez učinka. Skratka, tej prozi, ki očitno ne nastaja iz resničnih prividov, marveč samo iz sestavljenih spominov, manjka tisto svojstvo, ki daje besedam moč čustvene nalegljivosti in pripovedovanju nujno in sugestivno predstavotvornost.

Razlago za elementarno neuspešnost te knjige nam nudita Jarčeva narava in njegov življenjski okus, bodisi sam na sebi, prav posebno pa še v zvezi z literarno zvrstjo, v katero je šteti „Novo mesto“. V odnosu do velikih vprašanj, kajti za okus v tem smislu gre v prvi vrsti v tem razvojnem avtobiografskem romanu, je namreč Jarc nekaj kozmičen sanjač in metafizičen fantast. Vendar ne toliko sanjač iščoče vrste, dasi večkrat govori tudi o iskanju, kolikor fantast, ki tava po neznanim brez smeri in morda celo brez potrebe po smeri, ne zaradi resnice, marveč zaradi tega, ker ga opaja in zavaja menjava razpoloženj, kakršna ga spreletavajo in pretresajo na njegovi poti mimo skrivnosti življenja. Nekak don Quijote, ne zaradi zamaknenosti v ideal, marveč zaradi veselja nad pestrnim pustolovskim življenjem.

O dijaku Bohoriču, ki je očitno Jarc sam, pripoveduje roman na primer takole: „Razočaran je odlagal knjige velikih pesnikov in prešinjen z omotičnim nemiro, je strmel v... zvezke starih teozofskih revij... Čudne slutnje so mu vstajale ob mističnih diagramih, simbolih planetov, zvezdnih znamenjih... Ta razodetja so mu razvzemala čutno vročičnost.“ In kmalu nato: „Kadar ga je pograbil tak vihar, je čutil vse, kar je le od daleč bilo misel — zoprno in tuje.“ — Torej zavedno in prepričano odklanjanje jasnosti, dognanj in priznavanje slutenjskih razodetij, ki so tem ljubša, čim bolj so čudna in čudaška, in sicer priznavanje, zaradi omotičnega nemira in razvnetosti, ki meji na čutno vročico.

Samo po sebi umevno je, da tak način spoznavnega življenja ne more privedi ne do količakaj trdno spoznane resnice, prav tako pa tudi ne do jasnosti o samem sebi in o pravem pomenu in smislu lastnih omotičnih doživljajev. In človek te načelne in gojene nejasnosti, nezavednosti napiše avtobiografski in povrh še razvojni roman, torej delo literarne zvrsti, ki so jo ravno zaradi potrebne velike objektivnosti ali jasnosti in zaradi nujnosti čisto zavednega, vsemu samo slutenemu popolnoma nasprotnega pregleda preko lastnega življenja, reš obvladali samo tako jasni in misleči umovi, kakor sta bila Goethe in Tolstoj. In še je Goethe pisal svoje avtobiografsko delo zelo kasno, Tolstoj pa sicer zgodaj, vendar je celo njemu najbolje uspel prvi del trilogije, namreč „Detinstvo“, dočim na primer „Mladost“, katere snov mu je bila časovno mnogo bližja, zelo zaostaja za „Detinstvom“. Kakšen je torej nujni facit Jarčevega poizkusa?

Resnično, „Novo mesto“ je roman brez zgodbe in brez življenja. Popisujoč razvoj poglavitne osebnosti, dijaka Bohoriča, in vzporedno z njegovim, razvoj njegovih tovarišev, se Jarc prav nič ne zaveda, da se njegov junak ves čas prestopa na mestu, da tava, namestu da bi se razvijal, iz teme v temo, da je preokret v njem po očetovi smrti toliko kot nič v zvezi z njegovim dotedanjim „iskanjem“ in da Epilog, ki ga je najbrže pripisal na ljubo založnici in njenemu vodstvu, docela samovoljno tolmači te dolge kite nejasnih in prav za prav k ničemur stremečih razpoloženj, slutenj in medlih sanjarsko čustvenih izpozab. V gosti megli neureje-

nih in zbeganih meditacij se gibljejo poleg docela neplastičnega Bohoriča razne osebe, ki jih le-ta srečuje v življenju. Toda niti ena ni tisto, čemur se pravi živa literarna osebnost. Jarcu se godi pri njih nekako tako kakor pri resnici: prikazuje jih, se izogiba vsemu jasnemu in stvarnemu in kakor da skuša govoriti samo o njihovem „fluidu“, o njihovih neulovljivih svojstvih in značajih, ki jih „izžarevajo“, in s katerimi se zdi, da je vsak obdan kakor s posebnim vzdušjem. Več kot naravno je, da ga ta način ne privede do ničesar. Nobena oseba mu ne oživi in tudi ne vzbudi zanimanja ne za svoje razmišljanje ne za usodo in ne za svoj razvoj. Temu pravim, roman je brez življenja.

Jarcu je treba kajpada priznati, da je kulturn pisec in da je njegov življenjski interes tuj in nasproten povprečnim in banalnim interesom, ki vladajo svet. Ali navzlic temu je njegov roman tako daleč od umetnosti, zlasti od romanopisne, kakor le kateri. In poleg temeljne nebanlnosti, ki nam je simpatična, je iskrena volja, ustvariti resno literarno delo, edini važnejši pozitivum te docela literarne knjige, literarne v smislu, ki je umetništvu nasproten. Josip Vidmar.

Prevodna literatura

Obračun

Tri leta so minila, odkar je v decembru leta 1929 pokrenila „Modra ptica“ z „Blagoslovom zemlje“ Knuta Hamsuna sistematično prevajanje pomembnih tujih del v slovenščino. Kakor vsako novo dejanje, je tudi korak „Modre ptice“ po prvem oduševljenju začel dramiti dvome, zdvajanja in pomisleke o upravičenosti sistematičnega prevajanja tujih del v času, ko je domača knjižna produkcija malenkostna. Ti pomisleki so se še pojačili, ko je prevodna akcija, započeta po „Modri ptici“, v najkrajšem času zajela skoro vsa naša ostala založništva, ki so dotlej posvečala glavno skrb ali zalaganju šolskih knjig ali pa so omrtvela in brezdelna životarila iz dneva v dan. Danes se skoro ni mogoče ubraniti vtisa, da je bilo dejanje „Modre ptice“ zdrava in krepka poteza na slovenskem knjižnem trgu, ker si je težko misliti, da bi bila drugače, v primeru, da njena zamisel ne bi odgovarjala nekim dejanskim potrebam našega življenja, dvignila k posnemanju in potegnila za seboj vseh ostalih naših založništev. Neka malomarna, plahodušna skeptičnost pred vsakim novim dejanjem je videti ena najznačilnejših potez slovenskega človeka. Šele kadar dejanje bolj ali manj uspe, se naš človek otrese svoje skeptične malobrižnosti in poprime tam, kjer je posameznik ali peščica ljudi začela ob splošnem zdvajanju, hladni ironičnosti ali malodušnem prerokovanju neizbežnih polomov.

Ko je „Modri ptici“ sledila Jugoslovanska knjigarna s še večjim prevodnim programom in ko smo za „Jugoslovansko“ dobili še dvojce prevodnih zbirk v „Mojstarih in sodobnikih“ Tiskovne Zadruga ter v založbi „Hram“, je na knjižnem trgu nenadoma res tako zagospodoval prevod, da so se domači, skromnejši proizvodi skoro porazgubili v gozdu tujih mojstrovin. Umljivo je, da se je ob tej pospešenosti prevajanja marsikomu zvrtelo v glavi ter je ob vedno rastoči množici prevodov temno in nedoločno vstala v njem bojazen, da gre to negovanje prevodov na rovaš izvirnega literarnega ustvarjanja. Zaskrbljeni smo začeli zmajevati nad vsemi temi prevodi, češ da bodo zadušili vsako kal samoniklega proizvajanja;